

WYDAJENIE
W GDAŃSKU

B I U L E T Y N

INSTYTUTU BIBLIOGRAFICZNEGO

W A R S Z A W A

1 9 5 1

T. III ————— Nr 4

W. N. Deniśew

ORGANIZACJA BIBLIOGRAFII W ZSRR *

1. Krótkie wiadomości o bibliografii rosyjskiej XIX i początku XX w. 2. Zarys rozwoju bibliografii radzieckiej (s. 3). 3. Państwowa bibliografia ewidencyjno-rejestracyjna. Wszeczwiązkowa Izba Książki (s. 11). 4. Praca naukowo-bibliograficzna większych bibliotek ZSRR (s. 18). 5. Bibliografia krytyczna i zalecająca (s. 22).

1. Krótkie wiadomości o bibliografii rosyjskiej XIX i początku XX w. (do 1917 r.)

W Rosji przedrewolucyjnej bibliografia nie korzystała z poparcia rządu. Wiele cennych prac bibliograficznych wykonywano z inicjatywy osób prywatnych. Czasem pozostawały one niedokończone bądź dlatego, że wykonanie

* Jest to tłumaczenie z rosyjskiego 3. rozdziału książki Deniśewa pt. *Obszczaja bibliografija. Uczebnoe posobie dlja uczaszczichsja bibliotecznych technikumow. Wtoroe, pererabotannoe izdanie. Gosudarstvennoe Izdatelstwo Kulturno-Proswetitelnoj Literatury. Moskwa 1947 s. 138, nrb. 2 (w tym rozdz. 3. s. 35—56) Bibliografia ogólna. Podręcznik dla uczniów technikum bibliotecznego. 2. wydanie przerobione. Państwowe Wydawnictwo Literatury Kulturalno-Oświatowej. (Przyp. tłumacza).*

ich przekraczało możliwości poszczególnych osób, bądź dlatego, że autorzy nie mieli ku temu dostatecznych środków.

Rząd carski zatroszczył się tylko o wprowadzenie w 1837 r. państwowej rejestracji wytworów drukarskich, lecz i to było, jak się zdaje, zrobione głównie ze względu na cenzurę. Od r. 1837 do 1855 w „Żurnale Ministerstwa narodnego proswieszczenia” (Dziennik Ministerstwa Oświaty) drukowano regularnie „Ukazatel wnow’ wychodjaszczich knig” (Wykaz nowo wychodzących książek). Po pewnej przerwie podjęto od 1869 r. i aż do 1903 r. realizowano państwową rejestrację druków w postaci publikowanych w państwowych organach „Spiskow izdanij, wyszedszich w Rossii” (Spis wydawnictw, które ukazały się w Rosji). Ponadto od r. 1884 do 1903 wydawano roczne „Spiski izdanij, wyszedszich w Rossii”, a od 1903 r. do 1907 r. — „Spiski knig, wyszedszich w Rossii”. Od lipca 1907 r. zaczął wychodzić co tydzień specjalny organ bibliografii państwowej — „Knižnaja letopiś” (Rejestr książek), pod redakcją znanego bibliografa A. D. Toropowa.

Mimo braku poparcia ze strony rządu ukazał się w XIX wieku szereg podstawowych prac bibliograficznych, wykonanych przez wybitnych bibliografów rosyjskich. Wśród nich wymienić należy przede wszystkim kapitalną pracę „Opyt rossijskoj bibliografii” (Próba bibliografii rosyjskiej) W. S. Sopikowa (1765—1818), ukończoną po jego śmierci przez drugiego wybitnego bibliografa W. G. Anastasewicza (1776—1845). Dużej miary bibliografem był W. J. Meżow (1831—1894), który zestawił katalogi księgarni Głazunowa, Bazunowa i Isakowa, wydał takie prace, jak „Russkaja istoriczeskaja bibliografija” (11 tomów), „Literatura russkoj geografii, statistiki i etnografii” (20 roczników w 9 tomach), „Istorija russkoj i wseobszcziej słowesnosti” (Historia literatury rosyjskiej i powszechnej), „Sibirskaja bibliografija” i in. Klasycznym dziełem w dziedzinie bibliografii periodyków jest „Russkaja periodičeskaja peczat’ 1703—1900” N. M. Lisowskiego (1854—1920). W dziedzinie bibliografii zalecającej wybitnym osiągnięciem przedrewolucyjnego okresu był wykaz N. A. Rubakina „Sredi knig” (Wśród książek),

którego 2. niedokończone wydanie wyszło w latach 1911—1915.

Duże znaczenie dla rozwoju rosyjskiej bibliografii krytycznej miała ta okoliczność, że się nią zajmowali rewolucyjni demokraci — Bielinskij, Dobroljubow i Czernyszewskij. Bielinskij łączył ściśle bibliografię z krytyką literacką, co nadawało bibliografii kierunek ideowy i duże znaczenie społeczne. D. I. Pisarew¹⁾ wysoko cenił bibliografię: „Bibliografia przemocą wyciągnęła mnie z zakorkowanej celi na świeże powietrze“.

Bibliografię spożytkowano w ruchu rewolucyjnym XIX w. i szczególnie na początku XX w., w okresie pierwszej rewolucji rosyjskiej 1905—1907. W latach 1906—1907 wychodziło pierwsze marksistowskie czasopismo bibliograficzne „Sputnik czytателя“ (Poradnik czytelnika). Specjalnym powodzeniem cieszył się wykaz Płatona Lebedewa (Kerżencewa) „Biblioteka socjał-demokrata“ (drugie wydanie tego spisu rozeszło się w ilości 50.000 egzemplarzy) i wykaz S. G. Strumilina „Czto czitat' socjał-demokratu“ (Co powinien czytać socjał-demokrata, 1905).

Wreszcie szczytowym osiągnięciem bibliografii okresu przedradzieckiego jest „Bibliografija marksizma“ W. I. Lenina z 1915 r., która pozostaje niedościgłym wzorem bibliografii bolszewickiej. Zasady i metody, które znalazły konkretny wyraz w leninowskiej bibliografii marksizmu spoczęły u podstaw teorii i praktyki bibliografii radzieckiej.

2. Zarys rozwoju bibliografii radzieckiej

Po wielkiej Październikowej Rewolucji Socjalistycznej bibliografia uzyskała duże znaczenie państwowe. Partia i rząd poświęcają jej wiele uwagi

¹⁾ Krytyk i publicysta (1840—1868) był w latach 1862—1865 więziony w twierdzy (przyp. tłum.).

i okazują bibliografom radzieckim ogromną pomoc. Nigdy i nigdzie zagadnienia organizacji bibliografii nie postawiono tak szeroko i głęboko, jak to się stało w ZSRR.

30 czerwca 1920 r. Rada Komisarzy Ludowych RSFSR (Rosyjskiej Socjalistycznej Federacyjnej Republiki Rad) przyjęła dekret „O p r z e k a z a n i u s ł u ż b y b i b l i o g r a f i c z n e j R S F S R L u d o w e m u K o m i s a r i a t o w i O ś w i a t y”²⁾). Dekret ten podpisany przez W. I. Lenina miał ogromne znaczenie dla rozwoju państwowej bibliografii radzieckiej. Zlecił on Ludowemu Komisarjatu Oświaty nie tylko rejestrację wszystkich wytworów drukarskich wychodzących w RSFSR i publikowanie ich spisów, lecz także ogólną organizację i kierownictwo służby bibliograficznej w RSFSR: „Ludowy Komisarjat Oświaty przyczynia się do rozwoju bibliografii, w tym celu tworzy regionalne izby książki i bierze pod swój zarząd już istniejące wraz z ich agenturami, tworzy bibliograficzne instytuty, urządza kursy, organizuje biblioteki bibliograficzne, wydaje książki i czasopisma z dziedziny bibliografii, reguluje i uzgadnia działalność wszystkich instytucji i towarzystw bibliograficznych“.

Dużo uwagi poświęcała i poświęca nadal bibliografii Wszechzwiązkowa Komunistyczna Partia (bolszewików). W szeregu dyrektyw partyjnych (1922, 1924, 1927, 1928 r.) dano wskazówki dotyczące wzmocnienia p a r t y j n e g o k i e r o w n i c t w a w pracy krytyczno-bibliograficznej, wzmocnienia jej kwalifikowanymi siłami partyjnymi, systematycznego prowadzenia bibliograficznych działów w wydawnictwach periodycznych. W r. 1924 XIII Zjazd Rosyjskiej Komunistycznej Partii (bolszewików) w rezolucji o produkcji drukarskiej postawił wniosek: „Wzmocnić kierownictwo partyjne nad pracą krytyczno-bibliograficzną naszych instytucji wydawniczych, czasopism i gazet, organizując w tych ostatnich stałe i systematycz-

²⁾ Tekst uchwały Rady Komisarzy Ludowych RSFSR przedrukowany jest w wydawnictwie „Sowetskaja bibliografija“ 1935 nr 4 (12) s. 48, 1940 nr 1 (18) s. 7.

nie czynne działy, darzyć specjalną uwagą zagadnienia oświaty partyjnej i wydawnictw masowych“³⁾).

W końcu 1924 r. odbył się 1-szy, w końcu 1926 r. 2-gi Wszechrosyjski Zjazd Bibliograficzny. Odegrały one dużą rolę w określaniu kolejnych zamierzeń radzieckiej bibliografii, wykryciu jej swoistości i zasadniczej odrębności jej zadań i metod od zadań i metod bibliografii burżuazyjnej. Zjazdy te przyczyniły się do poważnej przebudowy bibliografii radzieckiej w służbie budownictwa socjalistycznego.

Duże znaczenie miała dla rozwoju bibliografii radzieckiej w latach 30-tych uchwała CK WKP(b) z 15 sierpnia 1931 r. o pracy wydawniczej. Poddano w niej ostrej krytyce stan prac bibliograficznych w ZSRR, wskazano zasadnicze zadania bibliografii radzieckiej i wytyczono szereg środków ku ulepszeniu służby bibliograficznej. „Walka o ideologiczną jakość produkcji, o jej zgodność z wymaganiami rozwiniętej ofensywy socjalistycznej i ze współczesnym poziomem myśli naukowej powinna stać się ośrodkiem uwagi akcji wydawniczej“ — mówi uchwała. — „Pod tym względem, na równi ze ścisłym doбором kadr redakcyjnych i autorskich, ogromnego znaczenia nabiera recenzowanie i bibliografowanie produkcji wydawniczej. CK zaznacza, że prasa centralna dotąd jeszcze nie postawiła należycie tego najważniejszego zagadnienia, nie wypracowała takiego systemu bibliografowania, który by zabezpieczył autorytatywne i terminowe zaznajamianie szerokich kręgów czytelnich z piśmiennictwem zarówno społeczno-ekonomicznym i artystycznym, jak zwłaszcza technicznym, co praktycznie dopomogłoby instytucjom wydawniczym w zakresie ulepszania jakości produkcji, doboru i przyciągnięcia sił autorskich“⁴⁾).

W uchwale CK WKP(b) „O ulepszeniu akcji samokształcenia“ (1933 r.) wskazano na prace bibliograficzne jako na pomoc w samokształceniu świata pracy (zestawienie programów systematycznego czytania, różnych „zakresów lektury“ itp.).

³⁾ „Reszenija partii o peczati. Sbornik materialow“ (Decyzje partii o produkcji drukarskiej). Moskwa 1941. Politizdat s. 71.

⁴⁾ „Reszenija partii o peczati“, j. w., s. 148.

W uchwale CIK (Centralnyj Ispołnitelnyj Komitet — Centralny Komitet Wykonawczy) ZSRR z 27 marca 1934 r. „O bibliotekarstwie w ZSRR“ podkreślono rolę bibliografii przy uzupełnianiu zasobów bibliotecznych.

W końcu r. 1935 i na początku 1936 przeprowadzono wydatną reorganizację bibliografii: utworzono Wszechzwiązkową Izbę Książki (na zrębie Państwowej Centralnej Izby Książki RSFSR, istniejącej od 1920 r.); zlikwidowano nie spełniający swych zadań Krytyczno-Bibliograficzny Instytut Ogiz'a (Obiedinenie Gosudarstwennych Izdatelstw — Zjednoczenie Wydawnictw Państwowych), a Naukowo-Badawczy Instytut Bibliotekoznawstwa, znajdujący się w resorcie Ludowego Komisariatu Oświaty RSFSR, przekształcono na Naukowo-Badawczy Instytut Bibliotekoznawstwa i Bibliografii Zalecającej, wzmogła się praca nad bibliografią krytyczną dziedzin w zakładach naukowych i w większych bibliotekach specjalnych, ukazały się nowe czasopisma masowej bibliografii zalecającej — „Czto czitat“ i „W pomoszcz' selskomu bibliotekarju i czitatelju“ (Poradnik wiejskiego bibliotekarza i czytelnika; przy końcu 1936 r. czasopisma te zespoliły się w jedno czasopismo „Czto czitat“), ukazały się nowe wydawnictwa poświęcone bibliografii specjalnej (krytycznej i sprawozdawczej).

W listopadzie 1940 r. CK WKP(b) powziął uchwałę „O krytyce literackiej i bibliografii“. Oznaczała ona nowy etap w rozwoju bibliografii radzieckiej i przyczyniła się do podniesienia ideowo-politycznego poziomu krytyki i bibliografii oraz do organizacyjnego uporządkowania służby bibliograficznej w ZSRR.

Podajemy brzmienie tej uchwały:

O krytyce literackiej i bibliografii
„W niedawno przyjętej uchwale CK WKP(b) zaznaczył, że krytyka literacka i bibliografia, będące poważną bronią propagandy i komunistycznego wychowania, znajdują się w skrajnie zaniedbanym stanie.

W większości gazet i czasopism z ostatniego okresu znikły niemal materiały literacko-krytyczne. Niezadawalająco postawiona jest bibliografia zalecająca, mająca

duże znaczenie w podniesieniu politycznego i kulturalno-technicznego poziomu szerokich mas. Do tej pory nie opracowano informatorów bibliograficznych, zalecających spisów książek do czytania z różnych dziedzin nauki i wykazów piśmiennictwa dla różnych zawodów.

Prace krytyczno-bibliograficzne oderwane są od praktycznych potrzeb budownictwa socjalistycznego. Takie ośrodki naukowe jak IMEL (Instytut Marksa-Engelsa-Lenina), Akademia Nauk ZSRR, Akademia Nauk Gospodarstwa Wiejskiego im. Lenina, a także Ludowe Komisariaty nie zorganizowały krytyczno-bibliograficznych prac w swych dziedzinach.

CK WKP(b) zaznaczył, że najsłabszym ogniwem w chwili obecnej jest krytyka literatury pięknej. Większość krytyków nie zajmuje się zagadnieniami literatury radzieckiej i nie wpływa na jej kształtowanie. Wbrew tradycjom literatury rosyjskiej krytycy nie pracują w czasopismach literacko-artystycznych, grupujących pisarzy, a zamknęli się w odosobnionej sekcji krytyków przy Związku Pisarzy. Pisarze z kolei nie biorą udziału w analizie i ocenie utworów literackich i nie występują w druku z artykułami literacko-krytycznymi. CK WKP(b) wytyczył szereg środków radykalnego ulepszenia krytyki literackiej i bibliografii.

Sztucznie stworzona przy Związku Pisarzy sekcja krytyków powinna być zlikwidowana. Krytycy powinni pracować razem z pisarzami w odpowiednich sekcjach Związku Pisarzy (prozy, poezji, dramaturgii). Wydawanie oderwanego od pisarzy i literatury czasopisma „Literaturnyj kritik“ powinno być przerwane. Redakcje czasopism literacko-artystycznych: „Krasnaja now“, „Oktjabr“, „Nowyj mir“, „Znamja“, „Zvezda“, „Literaturnyj sowremennik“ — powinny utworzyć stałe działy krytyki i bibliografii.

Redakcje gazet: „Prawda“, „Izwestija“, „Komsomolskaja prawda“, „Trud“, „Krasnaja zvezda“, wszystkie gazety republik, krajów i okręgów, a także naukowe oraz dotyczące wytwórczości poszczególnych dziedzin gazety i czasopisma — powinny wprowadzić na swe szpalty działy krytyki i bibliografii. Działy krytyczno-bibliograficzne

centralnych ogólnopolitycznych gazet i czasopism, powinny oprócz recenzji i notatek bibliograficznych o poszczególnych książkach ogłaszać systematycznie przeglądy piśmiennictwa z różnych dziedzin nauki i umiejętności.

Redakcje centralnych teoretycznych i ogólnopolitycznych czasopism: „Bolszewik“, „Pod znamiem marksizmu“, „W pomoc' marksistko-leninskemu obrazowaniu“, „Istoriik marksist“, „Istoriczeskij żurnał“, „Problemy ekonomiki“, „Partijnoje stroitelstwo“, „Sputnik agitatora“, „Mirowoe chozajstwo i mirowaja politika“, „Mołodoj bolszewik“ — powinny obok literacko-krytycznych artykułów i recenzji o najbardziej aktualnych książkach, zorganizować bibliografowanie i przeglądy piśmiennictwa, przystosowanego do poziomu ich czytelników. Gazety republik, krajów i okręgów powinny regularnie drukować zalecające spisy książek i artykuły o najważniejszych pozycjach piśmienniczych, a także zapewnić recenzowanie całej wytwórczości wydawców miejscowych.

Gazety i czasopisma specjalne powinny wprowadzić stałe krytyczno-bibliograficzne działy i zorganizować ich pracę w ten sposób, żeby cała ukazująca się literatura fachowa była oceniana na szpaltach prasy. Publikacja przeglądów piśmiennictwa z każdej dziedziny wytwórczości powinna ukazywać się nie rzadziej niż raz na kwartał. Gazety i czasopisma specjalne powinny regularnie zamieszczać zalecające spisy piśmiennictwa dla robotników i inżynierijno-technicznych pracowników z poszczególnych działów wytwórczości i zawodów, informować o najważniejszych dziełach zagranicznej literatury technicznej.

CK WKP(b) wskazał na konieczność wszechstronnego rozwoju bibliografii zalecającej przez ześrodkowanie jej w następujących instytucjach naukowych:

a) Instytut Marksa-Engelsa-Lenina: literatura marksistowsko-leninowska. IMEL powinien zorganizować bibliografowanie całego wychodzącego w kraju piśmiennictwa społeczno-politycznego. Czasopismo „Kniga i proletarskaja rewolucija“ przekazuje się Instytutowi Marksa-Engelsa-Lenina i przekształca się na dwutygodnik bibliograficzny „Marksistko-leninskaja literatura“.

b) Instytut Literatury Światowej imienia Gorkiego: literatura piękna. Czasopismo „Literaturnoe obozrenie“ (Przegląd literacki) przekazuje się Instytutowi i przekształca się na informator bibliograficzny zalecający literaturę piękną.

c) Akademia Nauk ZSRR: piśmiennictwo naukowe i techniczne.

d) Wszechwiązkowa Akademia Nauk Gospodarstwa Wiejskiego im. Lenina: piśmiennictwo dotyczące gospodarstwa wiejskiego. Istniejący „Westnik selskochozjajstvennoj literatury“ przekształca się na czasopismo bibliografii zalecającej z dziedziny gospodarstwa wiejskiego, obliczone na agrotechniczne i gospodarcze kadry kołchozów, sowchozów, MTS (Motorno - Traktornyje Stancii) i urzędów ziemskich.

e) Ludowy Komisariat Oświaty RSFSR: piśmiennictwo dla wykładowców szkół i wyższych szkół, studentów i uczniów.

Bibliografia zalecająca dziedzin wytwórczości powinna być ześrodkowana w centralnych bibliotekach specjalnych Komisariatów Ludowych. CK WKP(b) zobowiązał redaktorów naczelnych Komisariatów Ludowych do zorganizowania bibliografii całego piśmiennictwa technicznego ze swej dziedziny, a także do referowania technicznej literatury zagranicznej.

Wszechwiązkowej Bibliotece im. Lenina zlecono opracowanie zalecających zestawień piśmiennictwa przeznaczonych dla bibliotek powszechnych miejskich i wiejskich. Bibliotece tej przekazuje się czasopismo „Czto czitat“, przekształcając je na dwutygodnik bibliografii zalecającej dla bibliotekarzy miejskich i wiejskich powszechnych bibliotek-czytelń. Akademia Nauk ZSRR powinna przystąpić w 1941 r. do wydania kapitalnego dzieła bibliograficznego pod tytułem „Kniga o knigach“, obejmującego wszystkie dziedziny nauki i umiejętności.

Uchwała CK WKP(b) zaleciła zatem s c e n t r a l i z o w a n i e całej państwowej bibliografii rejestracyjno-ewidencyjnej i statystyki druków we Wszechwiązkowej Izbie Książki. Izba Książki obowiązana jest sporządzić pełną statystykę piśmiennictwa, które wyszło w latach

władzy radzieckiej⁵⁾. Uchwała CK WKP(b) o krytyce literackiej i bibliografii nakreśliła harmonijny i zwarty system organizacji służby bibliograficznej w ZSRR, przydzielający według zasady specjalizacji różne typy bibliografii większym naukowym instytucjom kraju. Utworzono ośrodki bibliografii specjalnej (Instytut Marksa-Engelsa-Lenina, Akademia Nauk ZSRR, Instytut Światowej Literatury, Wszechzwiązkowa Akademia Nauk Gospodarstwa Wiejskiego im. Lenina); każdej z tych instytucji zlecono wydawanie odpowiedniego specjalnego czasopisma krytyczno-bibliograficznego.

Przyjęta w końcu 1940 r. uchwała CK WKP(b) dała już w ciągu 1941 r. widoczne rezultaty. Organizacyjna przebudowa służby bibliograficznej w ZSRR współdziałała w podniesieniu jakości pracy bibliograficznej, zbliżeniu jej do potrzeb budownictwa socjalistycznego.

W okresie Wielkiej Wojny Narodowej zestawianie wielkich prac bibliograficznych było oczywiście bardzo utrudnione. Jednakże bez względu na ciężką, naprężoną sytuację okresu wojennego, wychodzą w dalszym ciągu organy bibliografii państwowej (Książona letopiś“, „Letopiś żurnalnych statej“, „Letopiś gazetnych statej“ i in.). Państwowa rejestracja druków nie była zakłócona. Wzmogła się praca działów krytyki i bibliografii w społeczno-politycznych, naukowych i literacko-artystycznych czasopismach. Praca bibliograficzna instytucyj i bibliotek naukowych w latach wojny stała się aktywniejsza niż w czasie pokoju, bardziej celowa, bliższa bieżącym zadaniom wojennym, gospodarczo-politycznym i kulturalnym państwa radzieckiego. W tym właśnie przejawili się żywotność i siła bibliografii radzieckiej.

Jeden z podstawowych organów bibliografii technicznej — „Nowosti techniczieskoj literatury“ ukazywał się w dalszym ciągu podczas wojny (wyjąwszy tylko r. 1942), uzbrajając pracowników inżynieryjno-technicznych w wiedzę o piśmiennictwie radzieckim i zagranicznym. Duży

⁵⁾ Zob. czasop. „Bolszewik“ 1940 nr 23 s. 37—39; „Partijnoe stroitelstwo“ 1940 nr 22 s. 62—64; „Reszenija partii o peczati“, j. w. s. 193—196.

rozwój osiągnęła bibliografia literatury wojennej, historycznej i antyfaszystowskiej (politycznej i artystycznej).

Prace naukowo-bibliograficzne państwowych bibliotek publicznych, prace z zakresu bibliografii krajoznawczej w bibliotekach krajów i okręgów wzmogły się znacznie w okresie wojny i przyczyniały się do rozstrzygania różnych problemów wojennej techniki, przebudowy przemysłu na stopę wojenną, mobilizacji miejscowych zasobów na potrzeby obrony kraju. Podobnie jak działacze wszystkich dziedzin radzieckiej nauki i kultury, tak też bibliografowie radzieccy wnieśli swój wkład w dzieło rozgromienia niemiecko-faszystowskich zaborców⁶⁾.

3. Państwowa bibliografia ewidencyjno-rejestracyjna.

Wszechzwiązkowa Izba Książki

Leninowski dekret z 30 czerwca 1920 r. zlecił Ludowemu Komisariatowi Oświaty RSFSR organizację państwowego bibliografowania wszystkich wytworów drukarskich ukazujących się w RSFSR. Jako rozszerzenie tego dekretu Ludowy Komisariat Oświaty wydał 3 sierpnia 1920 r. uchwałę o obowiązującej rejestracji druków i utworzył Rosyjską Centralną Izbę Książki, zwaną od 1925 r. Państwową Centralną Izbą Książki RSFSR, a w 1935 r. zreorganizowaną na Wszechzwiązkową Izbę Książki. Obecnie ewidencję i rejestrację wszystkich wytworów drukarskich wychodzących na obszarze ZSRR prowadzi Wszechzwiązkowa Izba Książki (która pełni też funkcję Izby Książki RSFSR). W republikach związkowych zorganizowano Izby Książki tych republik, które ewidencjonują i rejestrują wszystkie wydawnictwa wychodzące na obszarze republiki.

W ten sposób każdy druk wydany w republikach związkowych z wyjątkiem RSFSR, jest dwukrotnie ewidencjonowany i rejestrowany — przez Wszechzwiązkową Izbę Książki we wszechzwiązkowej „Kniźnoji letopisi“

⁶⁾ O stanie i rozwoju bibliografii radzieckiej w latach Wielkiej Wojny Narodowej zob. artykuł A. D. Ejchengolca w „Sowetskaja bibliografija“ 1946 nr 1 s. 3—32.

i przez Izbę Książki odpowiedniej republiki — w „Kniżnoj letopisi“ tej republiki. We wszechzwiązkowej „Kniżnoj letopisi“ książkę opisuje się w języku rosyjskim z zaznaczeniem w jakim języku jest wydrukowana, w „Letopisi“ każdej republiki opisu dokonuje się w języku oryginału.

Podstawą państwowej ewidencji wytworów drukarskich jest tzw. „e g z e m p l a r z o b o w i ą z k o w y“, który istniał w ograniczonym zasięgu przed Wielką Październikową Socjalistyczną Rewolucją, a rozszerzony został wydatnie przez władzę radziecką. Zgodnie z istniejącym stanem prawnym wszystkie drukarnie, zakłady litograficzne, powielarnie i inne przedsiębiorstwa poligraficzne ZSRR obowiązane są bezpłatnie dostarczać do Wszechzwiązkowej Izby Książki określoną ilość egzemplarzy każdego drukowanego przez nie wydawnictwa. Obejmuje to książki, broszury, czasopisma, biuletyny, mapy geograficzne i topograficzne, gazety centralne i lokalne, nuty, wytwory graficzne (plakaty, schematy, diagramy, reprodukcje z obrazów, portrety, tablice ściennie i in.), wydawnictwa ulotne, włącznie z afiszami i programami teatralnymi, piśmiennictwo dla niewidomych itp. Wszechzwiązkowa Izba Książki zostawia po 1 egzemplarzu wszystkich wpływających wydawnictw w swym *А р х и в у м Д р у к о в Р а д з и е ц к и х*, a pozostałe rozsyła bezpłatnie do większych państwowych bibliotek wszechzwiązkowych, republikańskich, krajowych i okręgowych, według listy zatwierdzonej przez władze. Prócz egzemplarza obowiązkowego drukarnie, zgodnie z uchwałą Rady Komisarzy Ludowych ZSRR z 9 maja 1940 r.⁷⁾, dostarczają określoną liczbę (150) płatnych obowiązkowych egzemplarzy różnych wydawnictw do *Ц е н т р а л н е г о К о л л е к т о р а Б и б л и о т е к Н а у к о в ы х*, który zaopatruje w nie szereg większych bibliotek uniwersyteckich, wyższych zakładów naukowych i specjalnych, a także większość bibliotek okręgów, krajów i republik. W końcu — biblioteki republik, krajów i okręgów korzystają z prawa uzyskiwania obowiązkowego egzemplarza regionalnego.

⁷⁾ Podajemy ostatnią uchwałę o płatnym egzemplarzu obowiązkowym.

Istniejące w ZSRR prawo o egzemplarzu obowiązkowym sprzyja tworzeniu dużych państwowych księgozbiorów w republikach związkowych i autonomicznych, w krajach i okręgach. W ten sposób radzieckie prawo o egzemplarzu obowiązkowym nie tylko umożliwia pełną i ścisłą ewidencję całej produkcji drukarskiej ZSRR, lecz zabezpiecza też komplet radzieckich wydawnictw dla republikańskich i większych okręgowych ośrodków, co wydatnie podnosi ich znaczenie kulturalne.

Przy pomocy egzemplarza obowiązkowego Wszechzwiązkowa Izba Książki prowadzi państwową rejestrację bibliograficzną radzieckiej produkcji drukarskiej. Podstawowym wydawnictwem periodycznym Izby Książki i podstawowym organem państwowej bibliografii ZSRR jest „K n i ż n a j a l e t o p i s ʼ”, wychodząca 4 razy w miesiącu (do 1947 r. — tygodniowo — 52 numery rocznie). Korzysta się z niej przy kompletowaniu zbiorów bibliotecznych — zwłaszcza czynią to te biblioteki, które dążą do możliwie pełnego lub nawet wyczerpującego doboru piśmiennictwa z różnych dziedzin wiedzy. Co kwartał ukazują się alfabetyczne indeksy autorów, których książki zarejestrowała w poszczególnych zeszytach „Kniżnaja letopisʼ”. W ten sposób na podstawie każdego jej zeszytu można powziąć wiadomość, jakie książki i broszury wyszły w ciągu tygodnia w ZSRR. Jeśli trzeba się dowiedzieć, jakie książki i broszury ukazały się o tym lub innym zagadnieniu w ciągu miesiąca, półrocza, roku — należy przejrzeć wszystkie zeszyty „Kniżnoj Letopisi” za dany okres. Dla ułatwienia tej pracy zasadniczą zawartość jej 52 zeszytów z całego roku komasuje się po wyłączeniu drobnych materiałów urzędowych w oddzielnych wykazach bibliograficznych pt. „E ż e g o d n i k k n i g i SSSR za god” (Rocznik książki ZSRR za rok). Na jego podstawie można ustalić, jakie książki i broszury wyszły w ZSRR w określonym roku. Wszechzwiązkowa Izba Książki wydała „Eżegodniki knigi” za lata 1925—1929, 1935, 1944. Drukuje się — za lata 1943, 1945 i 1946 ⁸⁾.

⁸⁾ Od 1911 r. do 1924 r. wychodziły „Bibliograficzskie eżegodniki” (Sistematiczskie ukazateli literatury za... godʼ) pod red. I. W. Władisławlewa.

Z pośród innych wydawnictw Wszechzwiązkowej Izby Książki największe znaczenie mają „Letopiś żurnalnych statej” (Rejestr zawartości czasopism), „Letopiś gazetnych statej” i „Letopiś recenzij”.

„Letopiś żurnalnych statej” istnieje od 1926 r. (do 1938 r. pt. „Żurnalnaja letopiś”), wychodzi cztery razy w miesiącu (do 1947 r. co tydzień). Informuje ona czytelników o artykułach zamieszczonych w rosyjskich czasopismach naukowych, popularno-naukowych, społeczno-politycznych i literacko-artystycznych, w wydawnictwach i dziełach zbiorowych wychodzących w ZSRR. Do każdego zeszytu dołącza się wykaz opracowanych czasopism i dzieł zbiorowych, co kwartał wychodzą w postaci dodatku alfabetycznego indeksy autorów artykułów.

„Letopiś gazetnych statej” istnieje od 1936 r. (do 1938 r. pt. „Gazetnaja letopiś”), wychodzi również 4 razy w miesiącu. Od 1940 r. rejestruje artykuły, szkice, zasadnicze materiały dokumentacyjne i utwory artystyczne z gazet centralnych, a od 1947 r. także republikańskich. Co kwartał dołącza się, jako dodatek, alfabetyczny indeks autorów.

„Letopiś żurnalnych statej” i „Letopiś gazetnych statej” mają duże znaczenie dla pracy bibliotek z wydawnictwami periodycznymi, wydatnie pomagają w poszukiwaniu i zalecaniu czytelnikom materiałów z czasopism i gazet, upraszczają pracę bibliotek nad opisywaniem zawartości periodyków. Brak skomasowanych rocznych indeksów utrudnia wyzyskanie artykułów zarejestrowanych w tych bibliografiach i zmusza do przeglądania określonego rozdziału we wszystkich zeszytach rocznika. Przy pomocy tej podstawowej rejestracji artykułów z gazet i czasopism, drogą wycinania opisów i naklejania ich na karty — biblioteka może prowadzić kartoteki materiałów z czasopism i gazet o interesujących ją zagadnieniach.

Specjalne znaczenie ma wydawana przez Wszechzwiązkową Izbę Książki od 1934 r. „Letopiś recenzij” (w latach 1939—40 pt. „Bibliografija recenzij”). Wychodzi ona raz na kwartał i rejestruje recenzje i artykuły krytyczne. Można ją określić jako źródło bibliografii bibliografii

bieżącej czasopism i gazet („bibliografia bibliografii“ czyli „bibliografia drugiego stopnia“). Zawiera ona wykaz recenzyj, zamieszczonych we wszystkich, wychodzących w języku rosyjskim w ZSRR czasopismach, wydawnictwach i dziełach zbiorowych itp., jak również w gazetach wszechzwiązkowych oraz republik, krajów i okręgów.

Od r. 1933 Izba Książki wydaje pod różnymi tytułami zbiorowe wykazy wydawnictw periodycznych: „*Letopis periodičeskich izdanij SSSR w 1936 g.*“, „*Eżegodnik periodičeskich izdanij SSSR za 1939 g. (Cz. 1. Żurnały, Cz. 2. Gazety)*“. Wykazy te zawierają zwięzły spis wszystkich wydanych w ZSRR czasopism, wydawnictw zbiorowych, biuletynów, gazet itp. ze wskazaniem numerów, które się ukazały, oraz podstawowych danych bibliograficznych każdego wydawnictwa.

Oprócz wymienionych bibliograficznych czasopism i roczników, publikuje Izba Książki: „*Letopis mużykalnoj literatury*“ (do 1938 r. pt. „*Notnaja letopis*“), „*Kartografičeskaja letopis*“ i „*Letopis izobrazitel'nogo iskusstva*“, (Rejestr sztuki graficznej, do r. 1938 pt. „*Izoletopis*“). Te organy, wychodzące kwartalnie, zawierają, jak widać z ich tytułów, rejestrację bibliograficzną nut, map i innych kartograficznych materiałów, plakatów, pomocy poglądowych, portretów, reprodukcji obrazów i innych wydawnictw graficznych, które ukazały się w ZSRR we wszystkich językach w ciągu ubiegłego kwartału.

O skali i wynikach prac bibliograficznych Wszechzwiązkowej Izby Książki można sądzić na podstawie następujących danych: za okres 25 lat zarejestrowano w jej publikacjach ok. 750 tysięcy tytułów książek, które ukazały się w ZSRR w 111 językach, ok. 350 tysięcy numerów wydawnictw periodycznych (bez gazet), ok. 825 tysięcy artykułów z czasopism i ok. 350 tysięcy ważniejszych artykułów z gazet. Poddano ewidencji bibliograficznej ok. 10 milionów numerów gazet⁹⁾.

⁹⁾ „*Wsesojuznaja Knižnaja Pałata. 1920—1945 (Sprawka)*“. (Informacja). Moskwa. 1945. Wses. Knižn. Pałata s. 7.

Od r. 1927 Wszechzwiązkowa Izba Książki wydaje drukowane karty katalogowe książek, zarejestrowanych w „Kniżnoj letopisi“. Karty zawierają wszystkie dane, niezbędne do ich użycia w katalogu systematycznym, alfabetycznym i przedmiotowym bibliotek naukowych. Od r. 1927 do 1945 wydała Izba ponad 500 tysięcy tytułów drukowanych kart¹⁰⁾.

Podajemy wzór drukowanej karty Wszechzwiązkowej Izby Książki:

Fadeew, Aleksandr Aleksandrowicz.

Młoda gwardia. Powieść. [Czelabiński], Czelabgiz,
10-ta drukarnia trustu „Polikrafniga“, 1946.

476 s. 21 cm 25.000 egz. 17 r. w opr.

Przed tytułem autor: A. Fadeew

1. Tytuł — — 1. Komsomolcy w Wielkiej Wojnie Narodowej (liter. piękna). 2. Niemiecka okupacja w okresie Wielkiej Wojny Narodowej i likwidacja jej skutków — Bestialstwa i wandalizm — Krasnodon (liter. piękna).

Wszechzw. Izba Książki. 1947.

891.71 — 31

Nr 7967 [47 — 11678] 26 — 2

F. 152

Do zadań Wszechzwiązkowej Izby Książki należy opracowywanie materiałów dotyczących s t a t y s t y k i d r u k ó w. Ogłasza się je w wydawnictwie zbiorowym „Peczat' SSSR w ... godu“. Znaczenie tych materiałów jest bardzo duże: ukazują one rozwój przemysłu wydawniczego w ZSRR, wzajemny stosunek produkcji książkowej, gazetowej i czasopiśmienniczej, podział produkcji książkowej według rodzajów piśmienniczych, typów wydawnictw itp.

Wreszcie wychodząc poza ramy bieżącej rejestracji druków, Wszechzwiązkowa Izba Książki w okresie 1940—1945, zestawiała i wydawała bibliografie z a g a d n i e n i o w e. Jako przykład można przytoczyć:

¹⁰⁾ Od r. 1949 wydaje Wszechzwiązkowa Izba Książki także drukowane karty katalogowe artykułów zawartych w ważniejszych czasopismach radzieckich (przyp. tłum.).

„Ukazatel osnovnych perwoistocznykh w pomoszcz' izuczajuszczim Kratkij kurs istorii WKP(b)“ (Wykaz podstawowych źródeł jako pomoc dla studiujących Krótki kurs historii WKP(b), pod redakcją i z przedmową P. Pospelowa i G. Aleksandrowa. Wyd. 2. Moskwa, 1941, Politizdat, s. 192. W czasie Wielkiej Wojny Narodowej Izba Książki wzmogła swą działalność w zakresie zestawiania wykazów bibliograficznych, np. z dziedziny literatury woj-skowej („Pechota“, „Konnica“, „Artillerija“ i in.), a także z innych aktualnych działów piśmiennictwa. Następnie zdziałała wiele w zakresie bibliografowania piśmiennictwa o Wielkiej Wojnie Narodowej. Sporządzono kartotekę książek (ok. 13.000 tytułów) i kartotekę artykułów z czasopism (ponad 30.000 kart), ogłoszono specjalną edycję „Okna TASS“ i in.

Współrędnie z operatywną pracą bibliograficzną nad rejestracją wytworów drukarskich w ZSRR, prowadzi Izba Książki prace nad teorią, metodyką i historią bibliografii. Wśród wydawnictw Izby są takie podstawowe dzieła, jak „Istorija russkoj bibliografii“ N. W. Zdobnowa, „Słowar' psewdonimow“ I. F. Masanowa itd.

Od r. 1933 do 1941 Izba Książki publikowała wydawnictwo zbiorowe „Sowetskaja bibliografija“, zawierające artykuły dotyczące zagadnień księgoznawstwa, teorii i historii bibliografii, statystyki druków, bibliotekarstwa. Przerwaną wskutek wojny publikację wznowiono w 1946 r.

Specjalnie interesująco przedstawia się wydany przez Wszechzwiązkową Izbę Książki rocznik materiałów bibliograficznych „Bibliografija sowetskoi bibliografii za 1939 g.“ (Moskwa, 1941, s. 367). Zarejestrowane są w nim, w układzie systematycznym, osobno wydane bibliografie, czasopisma bibliograficzne, spisy piśmiennictwa opublikowane w wydawnictwach periodycznych i dziełach zbiorowych, spisy i przeglądy piśmiennictwa w książkach i przy artykułach, indeksy czasopism, katalogi wydawnicze i księgarskie. W dalszym ciągu drukuje się tę bibliografię od r. 1946.

4. Praca naukowo-bibliograficzna większych bibliotek ZSRR

Prace bibliograficzne w ZSRR prowadzą różne instytucje naukowe, instytuty naukowo-badawcze, biblioteki wyższych zakładów naukowych, państwowe biblioteki publiczne, biblioteki centralne różnych dziedzin nauki, techniki, gospodarki narodowej, biblioteki okręgów, krajów i republik, niektóre instytucje wydawnicze, kolektory biblioteczne i inne organizacje.

Najznaczniejszymi ośrodkami prac naukowo-bibliograficznych są: Instytut Marksa-Engelsa-Lenina (IMEL) przy CK WKP(b), Akademia Nauk ZSRR, Państwowa Biblioteka ZSRR im. W. I. Lenina odznaczona orderem Lenina, Państwowa Biblioteka Publiczna im. M. E. Sałtykowa-Szczedriny w Leningradzie odznaczona orderem Pracy Czerwonego Sztandaru, Państw. Publiczna Biblioteka Historyczna, Państwowa Biblioteka Politechniczna, Państwowa Biblioteka Naukowa Ministerstwa Szkół Wyższych ZSRR, państwowe biblioteki republik związkowych, Centralna Biblioteka Oświaty Ludowej Akademii Nauk Pedagogicznych RSFSR, Państw. Naukowa Biblioteka Medyczna przy Ministerstwie Ochrony Zdrowia ZSRR, biblioteki uniwersytetów: moskiewskiego, leningradzkiego, saratowskiego i innych.

W specjalnie dużej skali prowadzi prace bibliograficzne największa radziecka biblioteka — Państwowa Biblioteka ZSRR im. W. I. Lenina. W 1942 r. zorganizowano w bibliotece Centralne Biuro ewidencji i koordynacji prac bibliograficznych podejmowanych przez biblioteki ZSRR; wydaje ono zbiorczy biuletyn informacyjny. „Ważniejsze bibliograficzne raboty bibliotek“. W latach 1941—43 Biblioteka wydawała też biuletyn pt. „Ważniejsze bibliograficzne spiski, wypolnennye Gosudarstwennoj Bibliotekoj SSSR im. W. I. Lenina“, lecz od nr 5 publikację tego biuletynu przerwano i rejestrację bibliograficznych materiałów Państw. Biblioteki ZSRR im. Lenina przeniesiono do wspomnianego już ogólnego biuletynu ważniej-

szych prac bibliograficznych, wykonanych przez biblioteki naukowe ZSRR. Wydawanie biuletynu przyczynia się do koordynacji bibliograficznych prac większych bibliotek naukowych.

W 1938 r. Biblioteka przystąpiła do opracowania wielotomowej bibliografii, przeznaczonej dla szerokich mas czytelników — „Księga o łuczszich knigach” (Książka o wartościowych książkach). Jednakże przed Wielką Wojną Narodową ukazały się tylko trzy zeszyty tego bibliograficznego poradnika w samokształceniu: „Anticznaja literatura”, „Astronomija” i „Biologija”. Oprócz tego w latach 1938—1941 Biblioteka wydała 10 wykazów o charakterze częściowo zalecającym (np. „Istorija SSSR”), częściowo — rejestracyjnym (np. „Woennaja kniga. 1934—1939”).

Jak już wspomniano wyżej, w r. 1940 uchwałą CK WKP(b) „O literaturnoj kritike i bibliografii” zlecono Bibliotece im. Lenina opracowywanie zalecających spisów bibliograficznych dla bibliotek powszechnych i przekazano jej wydawanie czasopisma „Czto czitat”. W związku z tym przy Bibliotece utworzono sektor bibliografii zalecającej, który szeroko rozwinął swą pracę w okresie Wielkiej Wojny. W ciągu 4 lat wydał on 55 spisów dla bibliotek powszechnych. Wśród nich należy odnotować w szczególności „Ukazatel osnovnoj literatury dla selskich bibliotek”, będący próbą katalogu wzorcowego dla bibliotek wiejskich. Przygotowuje się do druku: „Katalog rajonnoj biblioteki”, zawierający ponad 10.000 tytułów. W r. 1944 Biblioteka opracowała szereg planów i poradników dla poszczególnych grup czytelniczych: „Krug czenija dlja predsedatelja kołchoza” (tj. zakres lektury dla przewodniczącego kołchozu), „Czto czitat’ rajonnomu partijnomu aktiwu” i in.

W końcu 1941 r. Państwowa Biblioteka ZSRR im. Lenina przystąpiła do opracowania olbrzymiej bibliografii całego piśmiennictwa książkowego i podstawowych artykułów o Wielkiej Wojnie Narodowej. W ciągu pierwszych 3½ lat tej pracy zewidencjonowano i opisano na kartkach ok. 90.000 książek i artykułów. Na

podstawie tej kartoteki zestawiono kwartalne zeszyty bibliografii piśmiennictwa pt. „Wielikaja Oteczestwennaja wojna¹¹”. Obecnie opracowuje się wielotomową, scaloną bibliografię pod powyższym tytułem. (Przewiduje się jej wydanie w 16 tomach).

Aparatem bibliograficznym o dużym naukowym znaczeniu są katalogi Państw. Biblioteki ZSRR im. W. I. Lenina, obejmujące miliony tytułów druków.

Bibliograficzną wartość prac katalogowych w większych bibliotekach państwowych można zobrazować też na przykładzie Państw. Publicznej Biblioteki im. M. E. Sałtykowa-Szczedrina. W związku z melioracją swoich katalogów Biblioteka przedsięwzięła drukowanie kart katalogowych dla posiadanych przez nią książek rosyjskich. Praca ta wkrótce rozszerzyła się, włączyły się do niej Państw. Biblioteka ZSRR im. Lenina i Biblioteka Akademii Nauk ZSRR. Postanowiono wydrukować wspólnymi siłami karty katalogowe wszystkich książek, które ukazały się w języku rosyjskim od 1725 r. do 1926 r., tj. stworzyć ogólny centralny katalog książki rosyjskiej od r. 1725 do 1926 (od r. 1927 karty zaczęła drukować Wszechzwiązkowa Izba Książki¹¹).

Drukowane karty Biblioteki im. Sałtykowa-Szczedrina wydawano przed wojną w liczbie 60 egz.; abonowały je większe biblioteki i instytucje bibliograficzne ZSRR w celach katalogowania swych zbiorów i rozbudowy wypożyczania międzybibliotecznego.

Obecnie prace nad zestawieniem centralnego katalogu książki rosyjskiej, przede wszystkim za okres od r. 1917, nabrały jeszcze większego rozmachu. Wspólnymi siłami Biblioteki ZSRR im. Lenina, Biblioteki im. Sałtykowa-Szczedrina, Biblioteki Akademii Nauk ZSRR i Wszechzwiązkowej Izby Książki, w czasie od 1947 — 1950 r. sporządzi się centralny katalog rosyjskiej książki i czasopism od 1917 r. Zestawienie centralnego katalogu piśmiennic-

¹¹) Według ostatniego planu katalog centralny obejmuje wydawnictwa od roku 1708, tj. od daty wprowadzenia grażdanki przez Piotra Wielkiego. (przyp. tłum.).

twą, wydanego w językach innych narodów ZSRR, będzie wykonane przy udziale izb książek republik związkowych i autonomicznych. Te centralne katalogi będą miały ogromne znaczenie naukowe i informacyjno-bibliograficzne.

Do planu prac bibliograficznych Państw. Biblioteki Publicznej im. Sałtykowa-Szczedrina wchodzi takie duże prace, jak bibliografia periodycznych wydawnictw rosyjskich od r. 1901 do 1916, będąca kontynuacją znanego dzieła N. M. Lisowskiego „Russkaja periodičeskaja pečat' 1703—1900“, bibliografia rosyjskiej bibliografii (1708—1937), bibliografia literatury pięknej powszechnej w przekładach rosyjskich itp. W latach Wielkiej Wojny Narodowej, nawet w ciężkich warunkach blokady Leningradu, nie przerwano prac bibliograficznych w Państw. B-ce Publ. im. Sałtykowa-Szczedrina. Oprócz wykazów zalecających zestawiono i wydano wyjątkowo cenną bibliografię adnotowaną M. W. Sokurowej „Obszczie bibliografii knig graždanskoj pečati“ (Bibliografie ogólne książek drukowanych graždanką, za lata 1708 —1937) pod red. i z artykułem wstępnym A. D. Ejchengolca. 1944 (s. 192). Przygotowano do druku bibliografię periodycznych wydawnictw rosyjskich z lat 1901—1916. Opis periodyków już zakończono, zarejestrowano 15.000 tytułów¹²⁾. Rozpoczęto nowe duże prace, jak np. „Bibliografija sławanowedenija“ (Bibliografia słowianoznawstwa).

W niniejszej pracy nie podobna scharakteryzować chociażby w najogólniejszych rysach działalności bibliograficznej wszystkich instytucji naukowych i większych bibliotek państwowych ZSRR. Dlatego ograniczamy się do przytoczonych przykładów, dość jasno wskazujących, jak szerokiego rozmachu nabrały prace bibliograficzne w Związku Radzieckim.

¹²⁾ Meżenko Ju. A. „Opyt raboty po sostawleniju bibliografii periodičeskich izdanij Rossii 1901—1916 gg.“. (Doświadczenia z pracy nad zestawieniem bibliografii periodycznych wydawnictw rosyjskich z lat 1901—1916) Leningrad, 1943, Lenizdat, s. 52.

5. Bibliografia krytyczna i zaleca- jąca (specjalna i ogólna)

Wśród bibliografii odrębnych dziedzin szczególnie ważną pozycję zajmuje bibliografia m a r k s i z m u l e n i n i z m u, której ośrodkiem jest Instytut Marksa-Engelsa-Lenina (IMEL) przy CK WKP(b). Instytut przygotował tak wybitne prace bibliograficzne, jak „Alfawitnyj ukazatel k Soczinenijam K. Marksa i F. Engelsa” (Indeks alfabetyczny do dzieł K. Marksa i F. Engelsa) i „Sprawocznik k II i III izdanijam Soczinenij W. I. Lenina” (Przewodnik do II i III wydania Dzieł W. I. Lenina). Od r. 1936 do 1939 Instytut wydawał biuletyn bibliograficzny „Marksistsko-leninskaja literatura”. Zawierał on bibliografię niewydanych utworów, artykułów, które nie weszły do rozpowszechnionych wydań, notatek i innych materiałów klasyków marksizmu-leninizmu. W 1940 r. biuletyn ten nie wychodził, a rolę jego spełniało czasopismo „Kniga i proletarskaja rewolucija”.

Od r. 1941 polecono Instytutowi bibliografowanie całego piśmiennictwa s p o ł e c z n o - p o l i t y c z n e g o ukazującego się w kraju. Stosownie do uchwały CK WKP(b) w 1940 r. przekazano mu czasopismo „Kniga i proletarskaja rewolucija” przekształcone w r. 1941 na dwutygodnik bibliograficzny „Politiceskaja i socialno-ekonomiczeskaja literatura” (wydawnictwo „Prawda”). Od początku wojny wydawanie tego dwutygodnika przerywano.

Ośrodkiem bibliografii piśmiennictwa t e c h n i c z n e g o jest Państwowa Biblioteka Naukowa Ministerstwa Szkół Wyższych ZSRR (do 1946 r. biblioteka ta podlegała Ludowemu Komisariatowi Przemysłu Węglowego ZSRR). W okresie przedwojennym organem bibliograficznym Państw. Biblioteki Naukowej był miesięcznik „Techniceskaja Kniga”, wydawany od r. 1936 do 1941. Zawartość czasopisma stanowiły recenzje i przeglądy, usystematyzowane według dziedzin techniki i przemysłu: energetyka, górnictwo, chemia i przemysł chemiczny, metalurgia żelaza oraz metali kolorowych, budowa maszyn itp. W czasopiśmie recenzowano bieżącą pro-

dukcję wydawnictw technicznych ZSRR. Oprócz recenzji drukowano artykuły o piśmiennictwie technicznym, o pracach technicznych instytucji wydawniczych i bibliotek technicznych. W każdym numerze dawano informacje o nowościach piśmiennictwa zagranicznego i o przygotowujących się do druku wydawnictwach radzieckich. W obecnej chwili czasopismo nie straciło swego znaczenia, jest ono także teraz nieodzowne w każdej bibliotece technicznej dla informacji o piśmiennictwie z lat 1936—1941.

Najbardziej szczegółowe wiadomości o bieżącej literaturze technicznej daje miesięcznik „Nowosti techničeskoj literatury“, wydawany od r. 1936 do chwili obecnej. „Nowosti“ wychodzą w sześciu seriach według dziedzin: 1) Górnictwo, 2) Metalurgia i technologia metali, 3) Chemia i przemysł chemiczny, 4) Energetyka i przemysł energetyczny, 5) Przemysł budowlany, 6) Budowa maszyn. Czasopismo zawiera adnotowane spisy książek, artykułów, patentów i wzorców tak radzieckich, jak obcych. Oprócz tego miesięcznika Państw. B-ka Naukowa Ministerstwa Szkół Wyższych ZSRR wydaje kartotekę bibliograficzną piśmiennictwa technicznego („Techkart“). Ta sama biblioteka wydała serię wykazów bibliograficznych o charakterze zalecającym „Czto czitat' raboczemu o svojem proizwodstwie“ (Lektura dla robotnika o jego przemyśle). Z wydanych przez Państw. B-kę Naukową wykazów specjalne znaczenie mają: adnotowany wykaz zagranicznych czasopism technicznych i adnotowany wykaz zagranicznych informatorów technicznych (3 wyd., 1939). Rozległe prace bibliograficzne z dziedziny piśmiennictwa technicznego prowadzi też Państw. B-ka Politechniczna.

Prace bibliograficzne z dziedziny piśmiennictwa gospodarskiego skupione są w Centralnej Naukowej Bibliotece przy Wszechzwiązkowej Akademii Nauk Gospodarstwa Wiejskiego im. Lenina. Głównym organem bibliograficznym Akademii był miesięcznik krytyczno-bibliograficzny „Westnik selskochozjaistwennoj literatury“. Czasopismo to ogłaszane było przez Państw. Wydawnictwo Piśmiennictwa Kołchozowego i Sowchozowego („Selchozgiz“) od r. 1936 do 1941. Recenzowano w nim podstawowe piśmiennictwo Selchozgiza

i książki z dziedziny gospodarstwa wiejskiego, publikowane przez instytucje lokalne (krajowe, okręgowe). Obecnie czasopismo „Westnik selskochozajstvennoj literatury” zachowuje nadal swoje znaczenie: korzystają zeń biblioteki w celach informacyjnych i doboru piśmiennictwa.

Bibliografię krytyczną i zalecającą dziedzin specjalnych, przeznaczoną dla czytelnika masowego, opracowuje w ZSRR szereg instytucji wydawniczych w publikowanych przez nie czasopismach. Tak np. bieżąca bibliografia krytyczna i zalecająca literatury pięknej zajmuje poczesne miejsce w czasopismach literacko-artystycznych („Nowyj mir“, „Oktjabr“, „Znamja“, „Zvezda“). Od r. 1936 do 1941 istniał specjalny organ bieżącej bibliografii literatury pięknej i literaturoznawstwa — „Literaturnoe obozrenie“. Recenzowaniem i bibliografowaniem literatury dzieckiej zajmowało się przed wojną czasopismo „Detskaja literatura“, publikowane przez wydawnictwo CK WLKSM (Wsesojuznyj Leninskij Komunističeskij Sojuz Mołodeži „Mołodaja Gwardija“).

W latach 1936—1941 wychodziło czasopismo „Czto cziat“. Odznaczało się ono w porównaniu z innymi krytyczno-bibliograficznymi periodykami najbardziej ogólnym charakterem i obejmowało piśmiennictwo społeczno-polityczne w szerokim znaczeniu tego słowa (włącznie z historycznym, filozoficznym itd.), literaturę piękną, piśmiennictwo popularno-naukowe z dziedziny przyrodoznawstwa, techniki, gospodarstwa wiejskiego, medycyny, kultury fizycznej, geografii, sztuki itd. Zasadniczą zawartość czasopisma stanowiły nie recenzje, jak w innych periodykach krytyczno-bibliograficznych, lecz przeglądy tematyczne, odpowiadające na pytanie: Co czytać na dany temat? Jakie są najlepsze książki dla masowego czytelnika o danym zagadnieniu? Liczne przeglądy i spisy piśmiennictwa, zamieszczone w czasopiśmie „Czto cziat“, mogą być spożytkowane również teraz, dlatego komplety tego czasopisma, zwłaszcza za lata 1939—41, są nieodzowne w każdej bibliotece powszechnej.

Od r. 1946 rozpoczęto wydawanie nowego czasopisma krytyczno-bibliograficznego „Sowetskaja kniga“

(Wydawnictwo „Prawda“). „Jego najbliższe i bezpośrednie zadanie: prawidłowo orientować czytelnika w bieżącym piśmiennictwie radzieckim — publicystycznym, artystycznym, naukowym, popularyzować to co lepsze, walczyć ze wszystkimi skazami naszego radzieckiego, marksistowsko-leninowskiego światopoglądu, ze wszystkimi, zniesławiającymi naszą radziecką kulturę, przejawami bezideowości, uwiadu bądź wątpliwości myśli, powierzchownego lub niesumiennego stosunku do sprawy“¹³). Do zadań czasopisma należy rozbudowa tradycji historycznych i doświadczeń rosyjskiej krytyki, poznanie dziedzictwa, pozostawionego przez jej klasyków — Bielińskiego, Dobroljubowa, Czernyszewskiego. Na materiale dzieł artystycznych i naukowych czasopismo formułuje szereg ogólnych problemów radzieckiej kultury. Zawartość czasopisma stanowią artykuły o charakterze historyczno-literackim i krytyczno-literackim, przeglądy i recenzje usystematyzowane w rozdziałach: filozofia, ekonomika, historia, przyrodoznawstwo, publicystyka, literatura i sztuka. Czasopismo obliczone jest na szerokie kręgi radzieckiej inteligencji, pracowników kultury, prasy, bibliotek.

Pracą krytyczno-bibliograficzną zajmują się instytucje wydawnicze, korzystając z pomocy ośrodków bibliograficznych, spożytkowując ich materiały. Od r. 1940 istniało Państwowe Wydawnictwo Biblioteczno-Bibliograficzne, które w końcu 1945 r. przekształcono na Państwowe Wydawnictwo Piśmiennictwa Kulturalno-Oświatowego. Podlega ono Komitetowi do spraw instytucyj kulturalno-oświatowych przy Radzie Ministrów RSFSR¹⁴). Utworzone jeszcze w r. 1936 — jako dział wydawniczy Naukowo-Badawczego Instytutu Bibliotekoznawstwa i Bibliografii Zalecającej — Państwowe Wydawnictwo Biblioteczno - Bibliograficzne w ciągu dziesięciu lat swojej działalności wydało znaczną ilość bibliografii zalecających, w większości adnotowanych,

¹³) „Sowetskaja kniga“ 1946 nr 1 s. 11—12.

¹⁴) O pracy Goskultproswetizdata (Gosudarstwennoe Kulturno-Proswetitelnoe Izdatelstwo) zob. artykuł A. Kowalewa w czasopiśmie „Bibliotekar“ 1947 nr 6.

obliczonych na czytelników i pracowników bibliotek powszechnych. Wydawnictwo to publikowało także materiały bibliograficzne Naukowo-Badawczego Instytutu Bibliotekoznawstwa i Bibliografii Zalecającej, Państw. Biblioteki ZSRR im. Lenina, Państw. Publicznej B-ki Historycznej, Państw Centralnej B-ki Literatury Obcej, Państw. B-ki Politechnicznej i in.

Przy wydawnictwie tym pracowała Redakcja Centralnego Katalogowania. Od r. 1925 do 1931 Biuro Centralnego Katalogowania podlegało Głównemu Komitetowi Polityczno-Oświatowemu (Gławpolitproswet). W 1931 r. przeszło ono do Krytyczno-Bibliograficznego Instytutu Ogiz'a, a w 1936 r. — do Instytutu Bibliotekoznawstwa i Bibliografii Zalecającej. W chwili obecnej Goskultproswetizdat kontynuuje, rozpoczęte jeszcze w 1925 r., sporządzanie i wydawanie drukowanych kart adnotowanych, które rozsyła w prenumeracie bibliotekom. Karty te, mające przede wszystkim ułatwić bibliotekom prace katalogowe, pozwalają im zakładać katalogi adnotowane. Karty adnotowane mają też wartość bibliograficzną: każdy kolejny komplet drukowanych kart, otrzymanych przez bibliotekę, informuje ją o nowych książkach i zwięźle podaje ich treść.

Prace z zakresu bibliografii zalecającej, jako pomoc dla bibliotek powszechnych, prowadzi również: Centralny Naukowo-Metodyczny Gabinet Pracy Kulturalno-Oświatowej, gabinety metodyczne przy bibliotekach republik oraz okręgów i krajów, kolektory bibliotek powszechnych i naukowych oraz inne instytucje i organizacje.

Tłum. Janina Gruszecka

NOWSZE I UZUPEŁNIAJĄCE WIADOMOŚCI O ORGANIZACJI BIBLIOGRAFII W ZSRR

podają m. i. następujące prace:

- Sowetskaja Bibliografija [Wyd.] Wsesojuznaja Knižnaja Pałata.
Moskwa 1949. Wyp. 1—4 (26—29).
w szczególności:
Boczewer A. M. K woprosu o sostawlenii obszczej bibliografii
sowetskoi peczati. Wyp. 4 s. 87—97.
Gatcuk W. I. Sprawoczno-bibliograficzeskaja rabota Wsesojuznoj
Knižnoj Pałaty. Wyp. 3 s. 62—69.
Parchomenko E. W. Peczatnye kartoczki na żurnalne stat'i. Wyp.
2 s. 83—87.
Seglin E. W. Sistema izdanij gosudarstwennoj bibliograficzeskoi
registracii proizwedenij peczati. Wyp. 4 s. 63—86.
Sowieszczanie direktorow kniżnych pałat sojuźnych i awtonom-
nych respublik. Wyp. 4 s. 50—62.
Metodiczieskie materialy po gosudarstwennoj bibliograficzeskoi
registracii. [Wyd.] Wsesojuznaja Knižnaja Pałata. Moskwa
1947—48 Wyp. 1—2.
Bibliotekar'. Eżemesjacznyj żurnał teorii i praktiki biblioteczno-
go dela. Wyd. Goskultproswetizdat. Moskwa.
w szczególności:
Briskman M., Wołoszin D. Nekotorye woprosy rekomendatelnoj bi-
bliografii. 1948 nr 11 s. 26—30.
Czudowa G. Kak westi kraewedczeskuju bibliografiju w obłasnych
(kraewych, respublikanskich) bibliotekach. 1947 nr 3 s. 39—46.
Fonotow G. Za bolszewistskuju partijnost', za swjaz' s praktikoj
w teoreticzieskich rabotach po bibliografii. 1950 nr 12 s. 25—30.
Korszunowa E. Obzor bibliograficzeskoi raboty obłasnych biblio-
tek. j.w.
Krendel R. Bibliograficzieskie raboty obłasnych i krajewych biblio-
tek po chudożestwennoj literature. 1949 nr 10 s. 10—16.
Lewin L. O bibliografirowanii proizwedenij klassikow Marksizma-
Leninizma. 1950 nr 8 s. 15—21.
Pawłowa W., Łurie R. Bibliograficzieskij praktikum rabotników
rajonnych bibliotek. 1951 nr 1 s. 21—22.
Rekomendatel'naja bibliografija w pomoszcz' samoobrazowaniju.
1949 nr 7 s. 1—4.

Smirnow B. Nasuszczyne zadaczi rekomendatelnoj bibliografii. 1948 nr 3 s. 1—8.

Starikow N. Bibliografija i naucznaia rabota. 1948 nr 2 s. 35—42.

Wugman I. Szire ispolzowat' pechatnye annotirowannye kartoczki. 1950 nr 10 s. 11—15.

Za wysokuju kulturu bibliograficeskoj raboty oblastnych bibliotek. 1950 nr 10 s. 1—4.

Wserossijskoe sowieszczanie bibliotecznych rabotnikov 23—29 marta 1948 goda. Moskwa 1948.

w szczególności:

Oliszew W. G. Rol rekomendatelnoj bibliografii w rukowodstwie czeniem i samoobrazowaniem. s. 43—66.

Wasilewskij W. A. Swodnyj katalog russkoj knigi krupniejszych bibliotek SSSR. s. 179—192.

Gosudarstwennaja Ordena Lenina Biblioteka SSSR im. W. I. Lenina w 1948 godu. Moskwa 1950.

W. M. Centralny Katalog Książki Rosyjskiej. — Bibliot. R. 16: 1949 s. 118—9.

Ostatnio ogłoszone komunikaty I. B.:

4. Uwagi o „Przewodniku Bibliograficznym“. 5. Wiadomość o wydawnictwach I. B. 6. Wykaz ważniejszych nabytków bibliologicznych w roku 1950.

Adres wydawnictwa:

Biblioteka Narodowa — Instytut Bibliograficzny. Warszawa, Rakowiecka 6

Drukarnia Naukowa T. N. W. Warszawa, Śniadeckich 8

Nakład 2000 egz. Papier dzielowy zeberkowy kl. V, 61×86 cm, 80 gr.